

MEMORIA BOSNIACA - MEMORIA MUNDI

Parola "Najbolje knjige za najviše ljudi uz najmanju cijenu" teško da se može nazvati filozofijom bibliotekarstva, ali dugi niz godina, bilo implicitno bilo eksplicitno, to je bilo jedino čime je ta profesija raspolagala kao teorijskom podlogom svog postojanja. Termini koji definiraju bibliotekarstvo nisu bili nikada u potpunosti precizno određeni niti su kulturni odnosi iz socijalnih sredina u kojima biblioteke djeluju bili temeljito istraženi kako bi se utvrdio domet njegovog utjecaja.

Općenito se, ustvari, misli da su bibliotekari indiferentni i da ne vole bilo kakvu teoriju. Oni su svjesni činjenice da je ljudima potreban efikasan bibliotečki sistem daleko više nego što su im potrebna teorijska mišljenja o njemu. Oni ustvari strahuju, i to ne bez razloga, da traganje za filozofijom ove profesije može dovesti do zanemarivanja praktičnih vrijednosti kojima se ona potvrđuje u svakidašnjem životu.

Ima ipak mišljenja koja idu do dubokog uvjerenja da je oblast bibliotekarstva otvorena prema racionalnim analizama pa čak i filozofskim uopćavanjima i da to može dovesti do otkrivanja nekih osnovnih zakonitosti i principa koji upravljaju ovim vidom ljudske djelatnosti. Oni vjeruju da solidno utemeljena teorija bibliotekarstva može da bude razvijena bez žrtvovanja njegove praktične efikasnosti. Šta više oni su uvjereni da takva teorija mora biti formulirana prije nego što bi bibliotekari mogli biti potpuno kompetentni u određenim područjima svoga rada.

Razlozi za ambivalentnost bibliotekara pa čak i njihovu indiferentnost, kada je u pitanju filozofsko određenje biblioteke kao socijalnog organizma, su historijske naravi i vuku svoju žilavost iz iskustva prošlosti.

Naime, više od dva milenija biblioteke su samim svojim postojanjem stvarale uvjerljive razloge za svoje prisustvo u društvenom miljeu zajednica koje su komunicirale pismenim putem. Od vremena Sumeraca, Egipćana, starih Grka i Arapa biblioteke su osnivane zato što su bile potrebne. Osnovu njihove upotrebljivosti činila je neophodnost da se sačuvaju zapisi prethodnih generacija kako bi se premostila krhkost individualnog trajanja pismenih pojedinaca. One su bile potrebne kao depozitorij dokumenata proisteklih iz važnih trgovačkih ili pak državnih poslova. Sa razvojem univerziteta u Srednjem vijeku one su bile nezaobilazne jer je to tražio obrazovni sistem čija je pažnja u velikoj mjeri bila usredsređena na knjigu.

Zbirka knjiga ne čini biblioteku, niti je biblioteka samo mjesto gdje se pohranjuju knjige. Biblioteka kojom se mi ovdje bavimo i iz koje izvire bibliografija je organizacija, sistem projektovan da sačuva i olakša upotrebu grafičkih i digitalnih zapisa. To je društveni mehanizam stvoren da bude spona u komunikacionom sistemu koji je temelj za bilo koju kulturu i društvo. Bez komunikacije nema organizovanog društva, a bez neke forme grafičkog

dokumenta i sredstva za njegovu zaštitu ne može se govoriti o trajnosti kulture. Biblioteka, s vremena na vrijeme, zauzme marginalnu ulogu, ali centralnost njenog značenja i osnovni ciljevi općenito ostaju nepromijenjeni. Ona je veza u komunikacijskom lancu u čijoj potki je očuvanje zabilježenog pamćenja-memorije. Njena fundamentalna zadaća je razmjena znanja, ideja, misli, ali i premošćavanje jaza između generacija koje su bile, koje jesu i koje će biti.

Knjiga kao knjiga ustvari nije ništa više od fizičke forme onoga što je autor mislio da kaže, a korist od knjige u direktnoj je ovisnosti od toga šta joj čitalac donese u svome razumijevanju onoga što je pročitao.

Moderna biblioteka danas je integriran sistem tri međusobno povezana i međuzavisna dijela koji se održavaju zajedno zahvaljujući solidno utemeljenom zakonski verificiranom administrativnom autoritetu, čiji je cilj da ova tri segmenta drži u harmoničnoj ravnoteži. Njih čine nabavka, obrada i usluge.

Prva odgovornost biblioteke je prema vlastitoj kulturi, ali taj mandat ne isključuje razumijevanje i otvorenost prema drugim kulturama i društvenim ciljevima. Koliko daleko jedna biblioteka treba da ide u stimuliranju razvoja vlastite kulture (u socijalnom kontekstu u kojem djeluje) je pomalo i filozofsko pitanje na koje svaka sredina ima vlastiti odgovor.

Ozbiljan problem za bibliotekare nastaje u onim trenucima kada ciljevi samoga društva nisu potpuno jasni, ali i kada samo društvo prolazi kroz period nefiniranosti i fluidnosti.

Treba podsjetiti da je društvo, barem kako ga razumiju antropolozi, sastavljeno od ljudi koji djeluju zajedno da bi postigli zajedničke ciljeve i zadovoljili zajedničke potrebe. Među tim potrebama visoko mjesto zauzima kultura.

Ona se interpretira, njeguje i realizira putem institucija. To su ona velika, moćna tijela u društvenoj zajednici čiji temelji su familija, pravo, obrazovanje, vjerska organizacija.

Institucije utvrđuju standarde ponašanja, one po pravilu igraju dominantnu ulogu u civiliziranim sredinama dok pojedinac koji odstupa od njihovih pravila čini to na vlastitu odgovornost, odnosno štetu.

Biblioteke su dakle modelirane u liku kulture kojoj pripadaju pa se iz toga lahko može zaključiti da kakvo je lice biblioteka tako je stanje kulture u jednoj sredini. One se obično smatraju agencijom obrazovnog sistema i s pravom se tako mogu smatrati, ali one su isto tako subjekat države, zakona, državne infrastrukture općenito. Kulturu kao ukupnost znanja, razumijevanja i uvjerenja određenog društva održava i podržava prostor, fizička oprema, kadrovi, naučna djelatnost, struka i društvena organizacija. Pošto je biblioteka važan segment u komunikacionom sistemu način kako društvo ili kultura stječe, apsorbira i diseminira znanje treba da nađu adekvatno mjesto u profesionalnoj filozofiji ljudi koji rade u bibliotekama, koriste ih, ili se bave njima. Informacijska znanost, s druge strane, općenito se bavi efikasnošću - ili jednostavno govoreći, prohodnošću komunikacionih kanala u društvu i do sada se njena pažnja nije usmjeravala na porijeklo, rast znanja i njegov utjecaj na vlastitu kulturu. Glavna briga naučnika, koji se bave informatikom,

od samog početka je bila, kako da zabilježeno ljudsko iskustvo, inače zarobljeno u koricama knjiga i pismenih dokumenata općenito, učine što dostupnijim, omogućuće brzo pretraživanje informacija i njihovu što širu distribuciju. To sve kako bi se korisnicima omogućilo da što jednostavnije rješavaju zahtjeve svakidašnjeg života. Iako su biblioteke tvorevine društva i dio su uobičajenog urbanog miljea one ne dopiru lahko do pojedinaca kao masovni mediji koji im se vrte po kući. Pojedinaac se mora potruditi da pronađe biblioteku, a biblioteka tek onda preko njih može da postiže svoje društvene ciljeve.

Za bibliotekare, pored pitanja o vlastitom statusu, što je razumljivo samo po sebi, postoje pitanja koja po svojoj sveobuhvatnosti imaju pomalo kozmičku dimenziju. To su: što je znanje, kako mi učimo, kako u krajnjoj konzekvenci znanje, koje usvojimo utječe na naše ponašanje.

Sudbina dokumentarnog naslijeđa Bosne i Hercegovine

U agresiji na Republiku Bosnu i Hercegovinu uništen je veliki broj kulturnih dobara od sakralnih objekata do starih gradskih jezgara, uključujući i biblioteke. Razmjere uništavanja bibliotečke i arhivske građe još uvijek nisu precizno utvrđene, a proces obnove dokumentarne osnove bosanskohercegovačke kulture i civilizacije i posebno bošnjačke biće dugotrajan i tražiće znatna finansijska sredstva uz učešće specijalista iz različitih područja znanja i iskustva.

Bibliotečka građa koju je potrebno identifikovati, istražiti i eventualno prikupiti i pohraniti u domaće kolekcije u formi štampane riječi, muzičkih i drugih vrsta zapisa nalazi se rasuta dijelom u Bosni i Hercegovini, a dijelom u inostranstvu. Najveći ukupan gubitak ove građe desio se razaranjem Narodne i univerzitetske biblioteke Bosne i Hercegovine 25/26 augusta 1992. godine.

I prije agresije na Bosnu i Hercegovinu arhivski i bibliotečki fondovi u našoj zemlji bili su nekompletni, pa su od osamdesetih godina činjeni odgovarajući napor da se oni obogate i kompletiraju - posao u kojem su svojevremeno uzeli učešća Narodna i univerzitetska biblioteka, Arhiv Bosne i Hercegovine, Orijentalni institut i Institut za historiju kao i Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine.

U vezi s tim je bio i rad na izradi retrospektivne bibliografije Bosne i Hercegovine što je posao koji treba nastaviti pogotovo ako se ima u vidu njegova važnost za obnovu kolekcija.

Traganje za pisanim dokumentima podrazumijevajući tu knjige, časopise, novinske članke, rukopise, muzičke, video, filmske i druge zapise, do sada se vršilo parcijalno i nepovezano obično u vezi sa pojedinačnim trenutačnim zanimanjem za određene teme kako u domaćim tako i u inozemnim kolekcijama. Vremenom se pokazalo da je ovakav način prikupljanja građe neracionalan i sa stajališta utrošenih sredstava i vremena izgubljenog u čestom dupliranju istovjetnih poslova.

Razvoj savremene informatičke tehnologije u mnogome će utjecati na buduće aktivnosti oko nastavka ovoga važnog posla koji svakako treba

nastaviti i intenzivirati, ali na novim osnovama i možda novom filozofijom. Fokalna tačka tih budućih istraživanja po svim kriterijima trebala bi biti Bosna i Hercegovina sa svojim ukupnim kulturno historijskim i civilizacijskim naslijeđem, s posebnim naglaskom na svoju savremenost, s obzirom na činjenicu da se ona više godina ponovo nalazi u fokusu međunarodne javnosti.

Rekonstitucija Bosniacae

U obnovi Narodne i univerzitetske biblioteke Bosne i Hercegovine posebno mjesto pripada obnovi Bosniacae što će biti moguće kako učešćem institucija tako i pojedinaca u istraživanjima domaćih i inostranih izvora. 1)

Bosniaca obuhvata slijedeću vrstu građe:

- rukopisna, tiskana, ili na drugi način umnožena djela ovih autora, koji su rođeni na području Republike Bosne i Hercegovine, bez obzira gdje su živjeli, kojim su jezikom pisali, i gdje su svoja djela tiskali i publikovali od početka pismenosti do danas;
- djela onih autora koji nisu rođeni na području Bosne i Hercegovine, ali su ovdje živjeli i pisali doprinjevši kulturnom razvoju ove zemlje;
- djela anonimnih autora za koje je utvrđeno da su porijeklom iz Bosne i Hercegovine;
- djela tiskana ili izdana, ili prepisana na području Bosne i Hercegovine, bez obzira na autora i jezik kojim su pisana;
- djela bosanskohercegovačkih institucija, ustanova i organizacija, bez obzira gdje su tiskana, izdavana i kojim su jezikom pisana;
- bibliotečka neknjižna građa (zvučni zapisi, audiovizuelna građa, grafičke mape, plakati, geografske karte etc.).

Hronološki raspored ove građe trebao bi biti razmatran u slijedećim vremenskim intervalima:

- Za period do 1866. godine,
- za period od 1866. do 1878. godine,
- za period od 1878. do 1918. godine,
- za period od 1918. do 1945. godine,
- za period od 1945. do 1992. godine,
- za period od 1992. do danas.

1) Ova klasifikacija osim u nekim detaljima ne razlikuje se bitnije od one koju je dao dr. Anto Kovačić u svome radu: *Kompleksno istraživanje bosanskohercegovačke pisane produkcije i izrada retrospektivne bibliografije*. Baština, 1 (Sarajevo, 1990) str. 387-399.

Što se serijskih publikacija tiče, njima bi bila obuhvaćena slijedeća građa:

- serijske publikacije štampane na području Bosne i Hercegovine, kao i članci u serijskim publikacijama,
- serijske publikacije štampane izvan Bosne i Hercegovine, ali koje se bave u najvećoj mjeri Bosnom i Hercegovinom i njenim narodima,
- serijske publikacije bosanskohercegovačkih ustanova, institucija, društava, pojedinaca, bez obzira gdje su tiskane i publikovane i na kojem jeziku
- prilozi u serijskim publikacijama koji se tiču Bosne i Hercegovine bez obzira gdje su štampani.

U vezi sa rekonstrukcijom Bosniacae, jasno je izražena potreba za saradnjom sa drugim naučnoistraživačkim institucijama u Republici BiH.

Fondovi Bosniacae nalaze se u brojnim bibliotekama počevši od onih u zemljama susjedima Bosne i Hercegovine do Vašingtona, Moskve, Istambula, Pariza, Beča, Rima, Berlina, Londona, Praga, Bratislave i drugih svjetskih centara kulture.

U kojoj su mjeri ove kolekcije dostupne u kompjuterski čitljivom mediji ovisi od stanja konverzije klasičnih kataloga u svakoj pojedinačnoj instituciji, ovo je važno zato što se u novije vrijeme u rekonstrukciji kolekcija velike nade polažu u modernu informatičku tehnologiju. Pri tome je pitanje starije, posebno rukopisne građe, osobito osjetljivo i njemu će se u navedenom poslu morati posvetiti dužna pažnja.

U Bosni i Hercegovini je danas ostalo malo stručnih bibliotekara i ovoj profesiji odnosno njenim djelatnicima je potrebna snažna podrška kako bi se zadržali unutar profesije i napor kako bi obnovili svoja znanja u uvjetima kada je tehnologija uveliko ušla u njihovo prethodno dosta tromo područje djelovanja.

Fondovi biblioteka i same bibliotečke institucije u našoj zemlji od gradskih, do školskih i specijalnih su u znatnoj mjeri devastirane, njihov status neizvjestan, a budućnost omeđena trkom u znatno izmjenjenom okruženju gdje će knjiga morati u grču da se bori sa komercijalizmom, i općenito klimom napućenom agresivnijim medijima (televizija, radio i revijalna štampa).

Obzirom na obim uništavanja bibliotečke i arhivske građe ne treba posebno ni upozoravati na nužnost očuvanja i konzervacije onog što je ostalo. To je bio problem, to je sada problem i to će biti problem u budućnosti.

Tragično stanje u kojem se našlo dokumentarno naslijeđe Bosne i Hercegovine nije moglo ostati, a da ne pobudi interes međunarodne javnosti o čemu svjedoče brojni članci i izvješća o sudbini posebno Vijećnice. 2) U izvjesnoj mjeri je ta pažnja rezultirala i praktičnim mjerama preko UNESCO-a, na primjer, da se NUB-u pruži inicijalna pomoć kako bi oživjela neke od

2) Vidi priloženu listu nekih članaka koji se odnose na sudbinu Vijećnice koja je razorena artiljerijskim bombardovanjem 25/26. augusta 1992. godine.

svojih osnovnih funkcija. U svemu ovome je naravno još uvijek najurgentnije pitanje privremenog smještaja ove Biblioteke do trajnog rješavanja pitanja njene egzistencije izgradnjom nove zgrade, uz rekonstrukciju Vijećnice za smještaj barem dijela njenih zbirki.

Lista članaka o sudbini NUB-a

LORKOVIĆ, Tatjana: National library in Sarajevo destroyed., collections, archives go up in flames, *Americal Libraries*, October 1992, p, 736, 816:

KUJUNDŽIĆ, Enes: *Vijećnici vratiti život*, Oslobođenje, (Sarajevo, 25 august, 1993), str. 9.

LEGGEVIE, Claus: *Das kollektive Gedächtnis Bosniens*, Die Tageszeitung (Samstag, 23. April 1994) 3.

RUBIĆ-KOVAČEVIĆ, Nela: *Nad pepelom knjižnog blaga Bosne i Hercegovine*, Odjek, XLVI, 1 (Proljeće-Ljeto, 1994), str. 5, 14.

KUJUNDŽIĆ, Enes: *Zločin protiv istine i znanja*. Bosanskohercegovački školski glasnik, I, 1 (Sarajevo, august, 1994), str. 21-24.

DENING, Pnelope: *The paper furnace*, Sunday Telegraph (London, 20, 2, 1994) str. 8.

REIDLMAYER, Andras: *Libraries are not for burning: International Librarianship and the Recovery of the Destroyed Heritage of Bosnia- Herzegovina*. 61st IFLA General Conference 20-26 August 1995 Istanbul, Turkey, Booklet 2, str. 96-101

LOVRENOVIĆ, Ivan: *The Hatred of Memory*. New York Times, 28 May 1994, p. A 15.

SCHWARTZ, Amy: *Is It wrong to Weep for Buildings?* The Washington Post, 10 May 1994.

DOSSIER: *Urbicide, Sarajevo = Sarajevo, une ville blessée*. Sarajevo: Društvo arhitekata Sarajevo., reprt. Bordeaux: Arc en rêve centre d' architecture, 1994. (100) p.

ŠIMIĆ, Augustina: *Narodna i univerzitetska biblioteka BiH: Ime i djelić bogatstva*. Oslobođenje (25.04.1995),

Ibid.: *I simbolično značenje*. Oslobođenje (06.04.1995).

- Intervju sa dr. Enesom Kujundžićem, direktorom Biblioteke.

- E. de R.: *Pour la bibliothèque de Sarajevo*. Le Monde, (Paris, Samedi 8. janvier, 1994).
- HELIOT, Annele: *La bibliothèque, L ' autre combat de Sarajevo*. Le quotidien de Paris, (Paris, Mercredi 29 décembre 1993), str.19.
- ČIBUKČIĆ, Fuad: *Narodna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine uništena je granatiranjem Vijećnice 25. i 26. augusta 1992. godine*. Istina o Bosni i Hercegovini, II, 29 (Sarajevo, Frankfurt, 6.4.1995), str. 21.
- LOVRENOVIĆ, Ivan: *Zerschossene Bilder, verbrannte Bücher*. Frankfurter Allegemeine Zeitung_(Frankfurt 3.6.1993.)
- GENERAL resolutio submitted to IFLA Council, 27 August 1993, Barcelona, Spain., Resolution on the Destruction of Libraries in Croatia and Bosnia-Herzegovina *IFLA 1993, 2, Barcelona*.
- THE situation of the cultural and architectural heritage and of educational and cultural institutions in Bosnia and Herzegovina (Sarajevo National and University Library). Resolution of the General Conference of UNESCO adopted on the Report of Commission IV at the Twenty-eight meeting on 13 November 1993. in Paris.
- KALENDER, Fahrudin: Nad zgarištem Narodne i univerzitetske biblioteke Bosne i Hercegovine. *Ratni Kongres Bosansko-muslimanskih intelektualaca 22. decembra 1992*. Sarajevo: Vijeće Kongresa bosanskomuslimanskih intelektualaca, 1994. str. 115-118.
- MARTIN, Barbara: *UNESCO- gestützte Aktivitäten zur Wiederherstellung der National- und Universitätsbibliothek Bosniens und der Herzegowina*. Südosteuropa Mitteilungen, 35, 1 (1995), 64-69
- TOZO-WALDMANN, Suada: *What happened in the East: Sarajevo, The National and University Library of Bosnia-Herzegovina*. International Preservation News, A Newsletter of the IFLA Core Programme on Preservation and Conservation, No. 8 (June, 1994), p. 8.
- BIČKALO, V.: *Okrugli sto o perspektivama obnove NUB-a, Knjige na kozmetičkom tretmanu*. Oslobođenje, (Subota, 18.VI. 1994) str. 12.
- PERIŠIĆ, L.: *Kada je Vijećnica gorila: Kristalna noć knjige*. Oslobođenje, (Srijeda, 11.V. 1994) str. 5.

ŠIMIĆ, An.: *Narodna i univerzitetska biblioteka 25.8.1992 - 25.8.1994*.
Oslobođenje , (Četvrtak, 25. VIII. 1994),

NYENG, Per: *Systematisk granatild mod kultur og biblioteker*. Biblioteks
pressen, 17 (Frederiksberg, 3. oktober 1995), str. 556-559.

MAINI, Roberto: *Riaprire la strada per Sarajevo*. Biblioteche oggi,
XII, 11-12 (Milano, nov.-dec. 1994), str.11.

POMFRET, John: *Battle rages over destroyed Bosnian Library*. The
Washington Post, (Tuesday, January 9, 1996), p. A 12.

BOLLAG, Burton: *Rebuilding Bosnia 's Library*. The Chronicle of Higher
Education International, (January 13, 1995), p. A 35.